

تحلیلی پیرامون برنامه‌های آموزش جغرافیا در دانشگاه‌های ایران (مطالعه موردی: طرح ایجاد دوره کارشناسی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی)

دکتر نصرالله مولایی هاشجین

دانشیار گروه جغرافیای انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

چکیده

در جهانی که به واسطه گسترش مرزهای علوم و فنون به سرعت تغییر و تحول می‌یابد، قلمرو چشم اندازه‌های جغرافیایی نیز تغییر شکل می‌دهند. به تبع آن جغرافیا و نیز جغرافی‌دانان از این تغییرات تاثیر پذیرفته و نمی‌توانند بی تفاوت باشند. در جامعه ما نیز با توجه به تحولات ایجاد شده در زمینه‌های مختلف، در جهت مرتفع ساختن تنگناها و مشکلات محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، برنامه‌های آموزشی را باید به شکلی هدایت نمود که از یک طرف خلأ ناشی از عدم به‌کارگیری این دانش در مقیاس وسیع در کشور پر شده و از سوی دیگر با تحول و هدایت آموزش جغرافیا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور، جایگاه واقعی آن در سرزمین‌آرایی و آماده نمودن مکان‌ها برای انسان و تأمین بهروزی گروه‌های انسانی در حدی که در قلمرو و حیطه این علم بوده و به علمیت آن بیافزاید، نشان داده شود.

در این مقاله نگارنده، با بهره‌گیری از تجربیات، منابع و اطلاعات به بررسی موضوعاتی؛ مانند محتوای برنامه‌های آموزشی و جنبه‌های کاربردی آن قبل و بعد از انقلاب فرهنگی، تغییر و تحول در عناوین دروس با حفظ علمیت جغرافیایی آن، جایگاه جغرافیا در ساختار نظام آموزش عالی کشور و ایجاد تخصص در رشته و گرایش‌های جغرافیا اشاره داشته و سپس به ارائه طرح ایجاد دوره کارشناسی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی بر اساس نیازهای موجود، به‌عنوان نتیجه‌گیری و پیشنهاد پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: برنامه‌های آموزش جغرافیا، دانشگاه‌ها، دوره کارشناسی، جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، ایران

مقدمه

با گذشت زمان، ضمن گسترش مرزهای علوم برخی از اصول آن‌ها نیز تغییر می‌یابد. لذا تعریف آن علم نیز دچار تحول خواهد شد و این نشان دهنده پویایی یک علم است.

علم جغرافیا نیز از طریق تفکر و کاربرد، جهان ما را تشکیل می‌دهد و جغرافی دان به منزله متخصص محیط جغرافیایی راهگشا، برنامه‌ریز، هدایتگر، مشاهده‌گر، آموزش دهنده، منتقد و زندگی بخش به مکان‌ها شناخته می‌شود. (شکویی، ۱۳۷۵، ۲۰).

از جمله اهداف آموزش افراد در دانشگاه‌ها، شناسایی، هدایت، تشویق و آموزش کارآفرینان جامعه با توجه به رشد و توسعه اقتصادی، ایجاد روابط علمی و پژوهشی با متخصصان سایر دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی و پژوهشی و ... می‌باشد (سازمان سنجش آموزش کشور، ۱۳۸۴) در این راستا هدف از آموزش جغرافیا نیز تربیت نیروی انسانی ورزیده جهت بررسی ویژگی‌ها و ارتباط و مناسبات انسان با محیط پیرامون از دیدگاه علمی خواهد بود (ستاد انقلاب فرهنگی، ۱۳۶۰، ۱).

لذا ایجاد یک ارتباط منطقی و مناسب میان آموزش‌های جغرافیا و تربیت نیروی ماهر و متخصص با شناسایی نیازها در سطوح مختلف اقتصادی، اجتماعی و ... می‌تواند زمینه‌ای در جهت تحقق شرایط توسعه پایدار در جامعه باشد در این راستا و با هدف پویایی علم جغرافیا، توسعه شاخه‌های جدید و متناسب با نیازهای جامعه با حفظ علمیت آن ضروری است.

۱ - مواد و روش‌ها**بیان مسأله و ضرورت تحقیق**

در هر عصر و زمانه‌ای فضای جغرافیایی با حاکمیت شرایط جدید سیاسی، فرهنگی و اقتصادی تغییر و تحول می‌یابد و هر جامعه‌ای با تأثیرپذیری از شرایط خاص، فضای جدید جغرافیایی می‌سازد (شکویی، ۱۳۷۵، ۲۰). جغرافی دان نیز نمی‌تواند در برابر این همه تحولات و دگرگونی‌های نو و عمیق بی‌تفاوت باشد.

سؤال این جاست که آموزه‌های جغرافیا در راستای حل این مشکلات و تنگناها چه نقشی دارند؟ برنامه‌های آموزشی جغرافیا را چگونه باید هدایت نمود تا خلاء ناشی از عدم به کارگیری این دانش را در مقیاس وسیع پر کرد؟ و از سوی دیگر چگونه می‌توان با بهبود و تکامل بخشی به این برنامه‌ها در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی جایگاه واقعی آن را در سرزمین آرائی به دست آورد؟ دانش آموختگان جغرافیا چگونه می‌توانند به شناسایی دقیق مکان‌ها، سرزمین‌آرایی و بهینه‌سازی فضا براساس اهداف علمی، عملی و کاربردی علم جغرافیا، در جهت رفع نیازهای جامعه و بهروزی گروه‌های انسانی گام بردارند؟ چه سازمان‌ها و نهادهایی به این علم نیازمندند و ویژگی‌های جغرافیای آکادمیک در کشور ما در حال حاضر می‌تواند پاسخگوی این نیازها باشد؟ پاسخ به سوالات فوق و حرکت در جهت جغرافیای کاربردی و جغرافیای آفرینش چشم‌اندازهای جدید با رعایت اصول کلی حاکم بر این علم و دستیابی به توسعه همه جانبه از طریق توجه به بخش‌های مختلف جامعه شهری، روستایی و عشایری به عنوان ضرورت‌های تحقیق حاضر به شمار می‌روند.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

مطالعات انجام شده در زمینه آموزش جغرافیا به دو شکل دیده می‌شود. یا در راستای تاریخ‌نگاری علم جغرافیا به شکلی گذرا به بررسی ویژگی‌های آکادمیک این علم پرداخته شده است و یا صرفاً در جهت بررسی و تجزیه

و تحلیل آموزش‌های جغرافیا در مدارس، مؤسسات آموزش عالی و سازمان‌ها، نتایج و راهکارهایی در مقالات، کتاب‌ها و سمینارها و ... ارائه گردیده است.

«جانستون» در کتاب «جا و مکان جغرافیایی» به بررسی ضرورت گرایش یافتن و تخصصی شدن رشته‌های جغرافیا در دنیا از جمله در دانشگاه‌های اروپا و آمریکا و منافع و مضرات حاصل از این مسأله می‌پردازد (جانستون، ۱۳۷۹).

در کنفرانس «مادینگ لی» در کمبریج در سال ۱۹۹۴ با همکاری انجمن جغرافیایی بریتانیا، فراهم ساختن فرصت برای جغرافی‌دانان شاغل در مؤسسات آموزش عالی و دبستان‌ها جهت تبادل تجربه و عرضه آخرین اطلاعات روز به یکدیگر در زمینه رهیافت‌های جدید جغرافیا، حرکت به سوی تبیین ویژگی اصلی جغرافیا و سهم آن در برنامه‌های آموزشی سال‌های دبیرستان تأمؤسسات آموزش عالی و طرح راهکارهای آینده را از جمله مهم‌ترین اهداف این مطالعات ارائه داده است (راولینگ، ۱۳۷۸، ۱۲)

دکتر گنجی در کتاب جغرافیا در ایران از دارالفنون تا انقلاب اسلامی به بررسی جغرافیای آکادمیک ایران از زمان تأسیس دارالفنون در سال ۱۲۶۷ تا انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ پرداخته و آن را از نقطه نظر گرایش‌ها، رشته‌ها و دانش‌آموختگان جغرافیا مورد بررسی و تحلیل قرار داده است (گنجی، ۱۳۸۰)

دکتر شکویی در کتاب‌های فلسفه جغرافیا (۱۳۷۶)، اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا (جلداول و دوم ۱۳۷۵ و ۱۳۸۲) و جغرافیای کاربردی و مکتب‌های جغرافیایی (۱۳۷۴) به بررسی پیشینه، زمینه‌های تئوریک و مکاتب فکری، اهداف و مسائل مرتبط با آن و نیز بررسی آموزش‌های آکادمیک پرداخته است.

دکتر رهنمایی در این رابطه یکی از راه‌های شناسایی بهتر جغرافیا در جامعه را هماهنگی محتوا و برنامه‌های آموزشی با شرایط زمانی و نیازهای ناشی از خصلت پویایی جامعه دانسته تا فارغ‌التحصیلان جغرافیا کارایی لازم را برای ایجاد وظایف مربوط به رشته تحصیلی دارا باشند (رهنمایی، ۱۳۶۴).

دکتر هنری دگرگونی در دانش جغرافیا و رسالت خاص آن را در شناسایی و حل مسائل و مشکلات مبتلا به جوامع در راستای توسعه پایدار از طریق بهره‌گیری از اصلاحات متنوع و گسترده در دنیای امروز و تلاش برای حل معضلات و مشکلات موجود در دنیا براساس هدف‌های آموزش جغرافیا می‌داند وی اظهار می‌دارد که آموزش جغرافیا باید به عنوان جزء ناگسستنی در فرآیند آموزش نگریسته شود. (هنری، ۱۳۶۴)

دکتر زاهدی در مقاله‌ای با عنوان «آموزش جغرافیا در مدارس استان آذربایجان شرقی» اظهارات و دیدگاه‌های دانش‌آموزان و معلمان را در خصوص علاقه به جغرافیا مورد بررسی قرار داده است (زاهدی، ۱۳۷۵، ۳۵ - ۲۶)

دکتر علیجانی (۱۳۶۵) و دکتر میرحیدر (۱۳۶۴) مقالاتی در مورد آموزش و برنامه‌ریزی دروس جغرافیا در مدارس ایران ارائه داده‌اند. سیاوش شایان در مورد آموزش جغرافیا در کشورهای اروپایی و مقاطع تحصیلی ابتدایی و دبیرستان، مقالات متعددی را ترجمه و تنظیم نموده است (۱۳۶۴، ۱۴ - ۱۱، ۱۳۶۵، ۱۲ - ۴، ۱۷ - ۱۴، ۲۱ - ۷، ۱۳۷۱، ۱۸ - ۱۰ و ۲۶ - ۲۳).

نگارنده نیز در طرح پژوهشی با عنوان «بررسی نگرش دانش‌آموزان و معلمان جغرافیا به آموزش جغرافیا در مدارس شهرستان رشت»، به بررسی میزان نگرش و علاقه دانش‌آموزان و معلمان جغرافیا به جغرافیا در شهرستان رشت پرداخته و با توجه به تنگناها و مشکلات؛ پیشنهاداتی براساس یافته‌های پژوهشی، جهت کاربرد نتایج و پژوهش‌های بعدی، ارائه داده‌اند (مولایی هشجین، ۱۳۸۲، ۱۱۹ - ۸۹ و ۱۳۸۰).

۲ - یافته‌ها و بحث

با بررسی ویژگی‌های آموزش جغرافیا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی می‌توان آن را تحت عناوین متفاوتی مورد بررسی قرار داد:

ساختار نظام آموزش عالی در ایران

ارتباط ایرانیان با اروپاییان و حضور نمایندگان علمی و سیاسی آنان در دوره قاجار باعث شد که الگوی آموزشی عالی به سبک اروپایی در ایران مقبولیت یافته و نخستین مرکز آموزشی به نام دارالفنون در سال ۱۲۶۸ هجری قمری (۱۲۳۰ ه.ش) به دست امیرکبیر در تهران تأسیس شود. با تأسیس دانشگاه تهران در ۱۳۱۳ و توسعه تدریجی دانشگاه‌ها در سال ۱۳۴۴ منجر شد که مرکزی برای رسیدگی به امور دانشگاه‌ها ایجاد شود و دو سال پس از تأسیس شورای مرکزی دانشگاه‌ها، وزارت علوم و آموزش عالی به وجود آمد (رهنمایی، ۱۳۸۳، ۴۰). آموزش رسمی در کشور، به دو دوره عمومی و عالی تقسیم می‌شود. آموزش عمومی دربرگیرنده دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی حرفه‌ای است، اجرای آموزش عالی عمدتاً توسط چهار سازمان یعنی وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت آموزش و پرورش و دانشگاه آزاد اسلامی انجام می‌گیرد. البته در کنار این سازمان‌ها، نهادهای مستقل و نیمه مستقل دیگری نیز در امر آموزش عالی دخالت دارند.

مقاطع تحصیلی عالی در ایران به پنج دوره تحصیلی شامل کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکترای حرفه‌ای و دکترای تخصصی تقسیم می‌شود (رهنمایی، ۱۳۸۳، ۳۰).

سالانه حدود ۱/۵ میلیون نفر از جوانان کشور، متقاضی تحصیل در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی هستند، اما ظرفیت پذیرش سالانه از ۳۵۰ هزار نفر یا ۲۵ درصد فراتر نمی‌رود. علاوه بر مراکز آموزش عالی رسمی، ۲۲ سازمان و وزارتخانه نیز در آموزش دخالت دارند. در این میان دانشگاه آزاد اسلامی به عنوان بزرگ‌ترین موسسه آموزش عالی خصوصی در کنار سایر مراکز در زمینه آموزش عالی فعالیت گسترده‌ای دارد (رهنمایی، ۱۳۸۳، ۱۷۹ - ۱۷۷).

محتوای برنامه‌های آموزشی جغرافیا و جنبه‌های کاربردی آن قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی

جغرافیا به صورت علمی و مستند در ایران از زمان دایر شدن مدرسه دارالفنون آغاز شد و زمینه بروز تحولات علمی و نظری در موضوعات جغرافیایی و تحقیق و تألیف کتب آموزشی و دانشگاهی در حوزه‌های گوناگون دانش جغرافیا فراهم آمد (فنی، ۱۳۸۱، ۲۲۰). چرا که زمینه‌های برخی از علوم جدید مانند؛ شیمی، ریاضیات، پزشکی، نجوم، هندسه و جغرافیا در ایران وجود داشته و می‌توان آن‌ها را جزء علوم بومی ایران حساب کرد، لذا به سرعت مقبولیت یافتند (رهنمایی، ۱۳۸۳، ۵۱).

اما به طور کلی می‌توان تاریخ آموزش واقعی در علم جغرافیا را با تاریخ آموزش عالی همزمان دانسته و سال ۱۳۰۷ را سرآغاز این دوره نامید که دو واقعه مهم یعنی تبدیل دارالمعلمین عالی جهت تربیت معلم برای تدریس در مدارس متوسطه از جمله جغرافیا و بسته شدن نطفه تأسیس دانشگاه تهران در سال ۱۳۱۳ که در نهایت امروز کلیه مراکز آموزش عالی از همین دانشگاه متولد شده‌اند اتفاق افتاد.

تا سال تحصیلی ۴۵ - ۱۳۴۴ جغرافیا در کنار تاریخ که بیشتر در زمینه جغرافیای جهان نظیر؛ جغرافیای قاره آسیا، خاور دور، استرالیا، آفریقا، آمریکای لاتین و نیز جغرافیای اقتصادی و انسانی - اقتصادی، جغرافیای

طبیعی و کارتوگرافی در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد جغرافیای انسانی در دانشگاه تهران به چشم می‌خورد و به تدریج گروه‌های مستقل جغرافیا در دانشگاه‌های دیگر کشور نیز توسعه یافتند (مولایی هاشجین، ۱۳۷۲).

بررسی مقاطع مختلف تحصیلی در این رشته نشان می‌دهد که بعد از انقلاب فرهنگی، دوره دکتری که تا قبل از این، تنها یک دوره در دانشگاه تهران برگزار شده بود در دانشگاه‌های تهران، تبریز، اصفهان، تربیت مدرس و دانشگاه آزاد اسلامی تأسیس و راه‌اندازی شده و دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد نیز در این دانشگاه‌ها ارائه گردید که این امر نشان دهنده استقبال علاقه‌مندان از این رشته و نیز جایگاه آن در میان سایر علوم است. بررسی گرایش‌ها و مقاطع تحصیلی رشته جغرافیا، نتایج قابل توجهی را به همراه دارد (جداول ۱ و ۲ و نقشه ۱).

تغییر و تحول در عناوین دروس با حفظ علمیت جغرافیایی آن برحسب نیاز کشور

امروزه برخلاف گذشته، جغرافیای نوین را می‌توان به‌عنوان علمی که می‌تواند مسائل انسانی و اقتصادی جوامع را در محیط جغرافیایی بررسی نماید مطرح کرد. غافل شدن از جنبه‌های کاربردی جغرافیا با توجه به عدم توجه به جنبه‌های جغرافیایی در زمینه‌های مختلف مسائل؛ عمرانی، اقتصادی، اجتماعی و برنامه‌ریزی مانند؛ اصلاحات ارضی، مهاجرت‌ها و گسترش بی‌رویه شهرها، تحمیل معماری نامتناسب بر شهرک‌ها، شهرها و روستاها، انهدام منابع ثروت طبیعی، ضایعات اکولوژیکی ناشی از مکان‌یابی بدون مطالعه واحدهای صنعتی و تولیدی و بسیاری دیگر از چنین تجربیات منفی موجب اهمیت یابی این علم در شرایط کنونی شده است. (ستاد انقلاب فرهنگی، ۱۳۶۱، ۲)

لذا با توجه به رسالت جغرافی‌دان در وضعیت کنونی کشور و جایگاه آن در برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای و ضرورت فراهم آوردن امکانات بهزیستی مردم در سرزمین ایران و فراهم نمودن امکانات جذب فارغ‌التحصیلان رشته جغرافیا در مقاطع مختلف تحصیلی، لازم است سازمان‌ها و نهادهای ذیربط با توانایی دانش جغرافیا آشنا شوند و نیز سرفصل دروس و عناوین با حفظ علمیت و برحسب نیاز کشور متحول شوند تا جغرافیا بتواند با بهره‌گیری از علوم جانبی و امکانات موجود وظیفه خود را به بهترین وجه ایفا کند.

بررسی سرفصل‌های دروس کارشناسی و کارشناسی ارشد جغرافیا تا قبل از انقلاب فرهنگی نشان می‌دهد که دروس مصوب، اکثراً جنبه مبانی و عمومی داشته و ضمن در بر گرفتن کلیه مباحث جغرافیای روستایی، کوچ‌نشینی، شهری، جمعیت، اقتصادی، مبانی جغرافیای طبیعی، کارتوگرافی و نقشه که بعد از انقلاب فرهنگی هم رعایت گردیده در ارتباط با جغرافیای ایران که می‌توانست توجه‌کننده جنبه‌های کاربردی جغرافیا باشد نظیر دروس جغرافیای شهری، روستایی، کوچ‌نشینی، جمعیت و برنامه‌ریزی به چشم نمی‌خورد و همین عامل مانع بود که به‌توان از علم جغرافیا به‌صورت کاربردی بهره‌جست، همچنین به شناخت جغرافیای کشورهای جهان بویژه قاره‌ها توجه زیادی شده بود (مولایی هاشجین، ۱۳۷۲).

بعد از انقلاب فرهنگی و با تجدیدنظر در سرفصل‌های مصوب گروه‌های جغرافیا، ضمن حذف برخی دروس عمومی مربوط به قاره‌های جهان و دروس تکراری، دروس مربوط به موضوعات مختلف جغرافیای ایران در آن‌ها گنجانده شده و این خود تحولی در تاریخ آموزش جغرافیا در دانشگاه‌های کشور به شمار می‌رود.

همچنین می‌توان در راستای نیازهای کشور، سازمان‌ها و مراکز پژوهشی از نیروی علمی دانش‌آموختگان جغرافیا استفاده نمایند. لذا تربیت نیروهای متخصص و عناوین درسی مرتبط با این نیازها می‌تواند کمک مؤثری در جذب فارغ‌التحصیلان در مراکز مورد نیاز باشد.

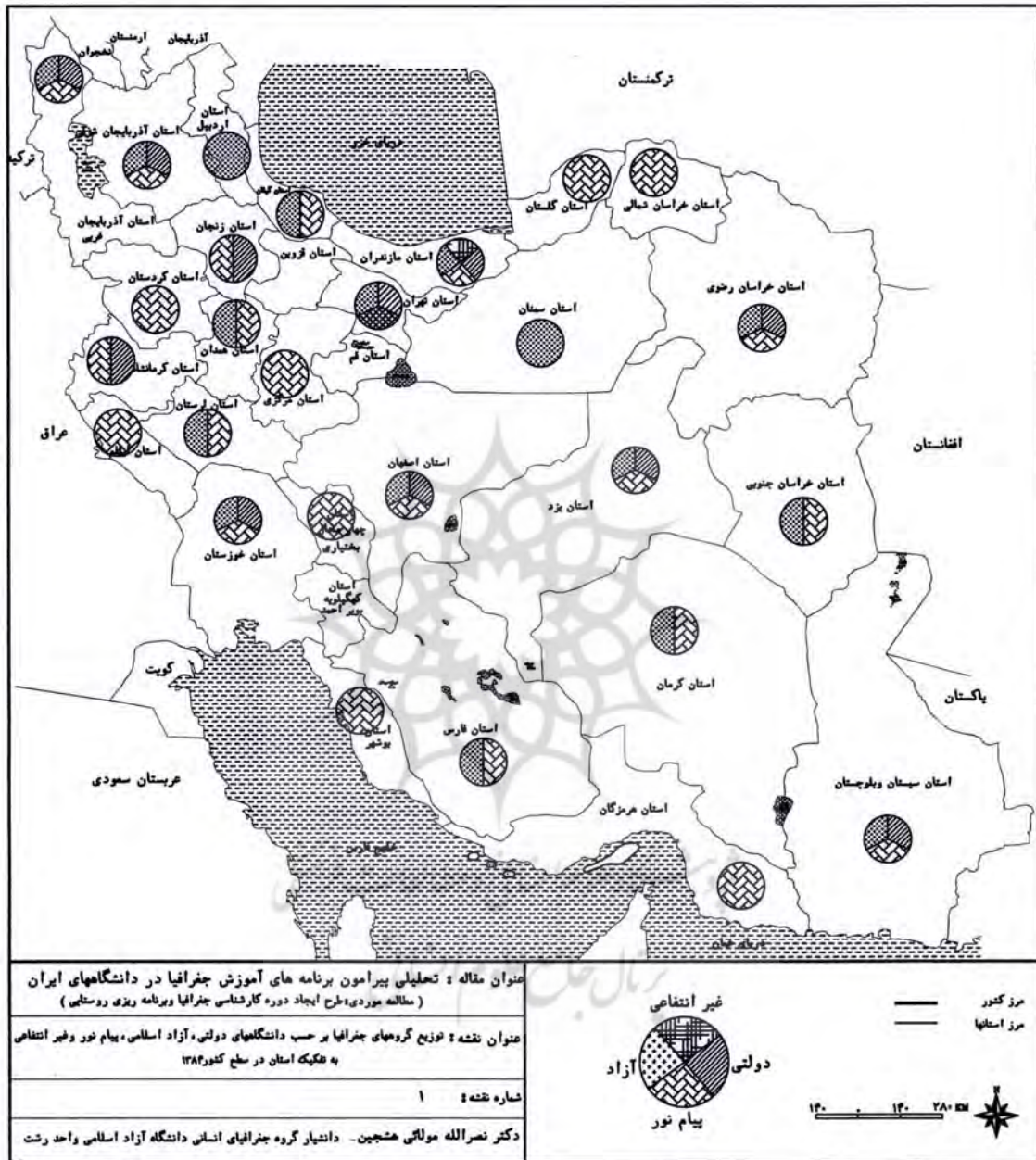
جدول ۱ - توزیع گرایش ها مختلف جغرافیا بر حسب مقاطع تحصیلی در دانشگاههای ایران - ۱۳۸۴

ردیف	نام دانشگاه	تعداد گرایش/مقطع تحصیلی	کارشناسی							کارشناسی ارشد								دکتری تخصصی						
			جغرافیای انسانی	جغرافیای انسانی شهری	جغرافیای انسانی روستایی	جغرافیا و برنامه ریزی شهری	کارنگرافیا	جغرافیای طبیعی	جغرافیای طبیعی - اقلیم شناسی	جغرافیای طبیعی - ژئومورفولوژی	جغرافیا و برنامه ریزی روستایی	جغرافیا و برنامه ریزی شهری	جغرافیای سیاسی	جغرافیای نظامی	سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی	اقلیم شناسی	اقلیم شناسی در برنامه ریزی محیطی	ژئومورفولوژی	ژئومورفولوژی در برنامه ریزی محیطی	ژئومورفولوژی هیدرولوژی	عماقه های جغرافیای انسانی	شاخه های جغرافیای طبیعی		
۱	دانشگاه تهران	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۲	دانشگاه اصفهان	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۳	دانشگاه تبریز	۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۴	دانشگاه تربیت معلم تهران	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۵	دانشگاه سبزوار	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۶	دانشگاه ارومیه	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۷	دانشگاه رازی کرمانشاه	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۸	دانشگاه زابل	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۹	دانشگاه زنجان	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۰	دانشگاه سیستان و بلوچستان	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۱	دانشگاه شهید بهشتی	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۲	دانشگاه شهید چمران اهواز	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳	دانشگاه فردوسی مشهد	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۴	دانشگاه مازندران - بابل	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۵	دانشگاه یزد	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۶	دانشگاه بیرجند	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۷	دانشگاه امام خمینی	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۸	دانشگاه تربیت مدرس	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۹	دانشگاه پیام نور	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۲۰	دانشگاه آزاد اسلامی	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۲۱	دانشگاه غیر انتفاعی	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
جمع		۴۵	۱۶	۴	۵	۷	۷	۲	۷	۴	۶	۶	۸	۱۰	۳	۱	۴	۴	۶	۹	۷	۹	۷	۷

سازمان سراسری ۱۳۸۴ سازمان سنجش و دانشگاه آزاد اسلامی

جدول ۲- توزیع رشته جغرافیا به تفکیک استان‌های کشور ۱۳۸۴

ردیف	استان	دولتی	پیام نور	آزاد اسلامی	غیر انتفاعی	جمع
۱	آذربایجان شرقی	•	•	•	-	۳
۲	آذربایجان غربی	•	•	•	-	۳
۳	اصفهان	•	•	•	-	۳
۴	تهران	•	•	•	-	۳
۵	خراسان رضوی	•	•	•	-	۳
۶	کرمانشاه	•	•	•	-	۳
۷	سیستان و بلوچستان	•	•	•	-	۳
۸	زنجان	•	•	-	-	۲
۹	خوزستان	•	•	•	-	۳
۱۰	مازندران	•	•	•	•	۴
۱۱	یزد	•	•	•	-	۳
۱۲	خراسان جنوبی	-	•	•	-	۲
۱۳	مرکزی	-	•	-	-	۱
۱۴	همدان	-	•	•	-	۲
۱۵	فارس	-	•	•	-	۲
۱۶	ایلام	-	•	-	-	۱
۱۷	خراسان شمالی	-	•	-	-	۱
۱۸	چهارمحال بختیاری	-	•	-	-	۱
۱۹	گلستان	-	•	-	-	۱
۲۰	بوشهر	-	•	-	-	۱
۲۱	کردستان	-	•	-	-	۱
۲۲	گیلان	-	•	•	-	۲
۲۳	کرمان	-	•	•	-	۲
۲۴	لرستان	-	•	•	-	۲
۲۵	هرمزگان	-	-	•	-	۱
۲۶	سمنان	-	-	•	-	۱
۲۷	اردبیل	-	-	•	-	۱
۲۸	قم	-	-	-	-	-
۲۹	قزوین	-	-	-	-	-
۳۰	کهگیلویه و بویر احمد	-	-	-	-	-
۵۵	جمع	۱۱	۲۴	۱۹	۱	۵۵

نقشه ۱

جدول ۳ - توزیع رشته‌ها و گرایش‌های مختلف جغرافیا بر حسب مقاطع مختلف تحصیلی در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی دولتی و غیر دولتی ۱۳۸۴

ردیف	دوره کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتری تخصصی
۱	جغرافیای انسانی	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری
۲	جغرافیای انسانی - شهری	جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی	جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی
۳	جغرافیای انسانی - روستایی	جغرافیا با گرایش برنامه‌ریزی توریسم	جغرافیای سیاسی
۴	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	ژئومورفولوژی، هیدرولوژی	جغرافیای طبیعی با گرایش ژئومورفولوژی و اقلیم شناسی
۵	جغرافیای طبیعی	اقلیم شناسی در برنامه‌ریزی محیطی	-
۶	جغرافیای طبیعی - ژئومورفولوژی	ژئومورفولوژی در برنامه‌ریزی محیطی	-
۷	جغرافیای طبیعی - اقلیم شناسی	سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی	-
۸	جغرافیای سیاسی - نظامی	جغرافیای نظامی	-
۹	کارتوگرافی	جغرافیای سیاسی	-

به همین خاطر ضرورت تغییر برنامه‌های جغرافیا در دانشگاه‌ها به دلیل نیاز جامعه به متخصصینی است که فقدان آن‌ها در بسیاری موارد به شدت احساس می‌شود، فراهم سازی زمینه جذب فارغ التحصیلان در سازمان‌ها و نهادهای موجود با توجه به توانمندسازی جغرافیایی و تغییر در محتوای دروس و تأکید بر جغرافیای کاربردی در دانشگاه‌های کشور از جمله مواردی که ضرورت تغییر و تحول در عناوین را می‌طلبد (شکویی، ۱۳۶۶، ۶۱ - ۶۰).

ایجاد تخصص در رشته‌ها و گرایش‌های جغرافیا

برای استفاده بهینه از این علم و کاربردی کردن آن لازم است ضمن ایجاد تغییر و تحول در عناوین دروس مطابق با شرایط موجود جامعه و برحسب رسالتی که برعهده جغرافی‌دانان است پویایی مستمر در رشته‌های مختلف جغرافیا و در مقاطع مختلف می‌تواند بر مشارکت هر چه بهتر و بیشتر این رشته تأثیرگذار باشد.

اگر چه مسأله گرایش به تخصص‌یابی در رشته‌های جغرافیا در همه دنیا ملاحظه می‌شود مثلاً در ایالات متحده ۶۲ گرایش در جغرافیا دیده می‌شود (سازمان سنجش آموزش کشور، ۱۳۸۴). شاید این مسأله هم به دلیل مناسبات میان جغرافیا و سایر رشته‌های علمی و هم به دلیل نیازهای جامعه باشد. از نظر دیوید هاروی سه منبع اصلی تأثیرگذار در جغرافیا عبارتند از: علوم طبیعی، علوم اجتماعی و تاریخ (شکویی، ۱۳۷۵، ۴۵) چرا که واقعیت اجتماعی اجتناب‌ناپذیری که در برابر گروه‌های جغرافیایی قرار گرفته پیدایش رقبای غیرجغرافیایی همچون تاریخ، محیط زیست، محیط‌سنجی، تحلیل فضایی و ... است لذا این همکاری باید روشن و مشخص باشد. در چگونه زیستن در کنار این رقبای غیر جغرافیایی، مسأله مهم، حسن تدبیر است (راولینگ، ۱۳۷۸، ۲۵) لذا به واسطه گرایش‌یابی در این رشته به شکل مشخص می‌توان نوع ارتباط، همکاری و کارآیی این رشته را در کنار سایر رشته‌های علوم به وضوح نمایان کرد. که در کشور ما نیز این مسأله احساس می‌شود.

از سویی باید به نیاز سازمان‌ها و مراکز توجه نمود. به طور کلی بعضی از سازمان‌ها هستند که خود به پرورش دانش‌آموختگان این رشته نیاز داشته و فعالیت‌هایی مرتبط با آموزه‌های جغرافیا ارائه می‌دهند که برخی از آن‌ها عبارتند از: وزارت نیرو، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت مسکن و شهرسازی، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت)، سازمان حفاظت محیط زیست، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، سازمان نقشه‌برداری، سازمان هواشناسی، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، دایره المعارف اسلامی و ... (مشیری، ۱۳۸۴، ۱۷۷-۱۷۳) علاوه بر این سازمان‌ها، پژوهشکده‌ها و موسسات خصوصی نیز می‌توانند به شکل گسترده‌ای از نیروی علمی دانش‌آموختگان جغرافیا در راستای گرایش‌های خاص خود استفاده نمایند. در حال حاضر رشته‌ها و گرایش‌های موجود علم جغرافیا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی کشور اعم از دولتی و غیر دولتی به شرح جدول ۳ می‌باشد.

با بررسی رشته‌های مختلف جغرافیا در مقاطع مختلف تحصیلی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی به نظر می‌رسد که با توجه به افزایش تعداد این گروه‌ها و گرایش‌ها، با فراهم نمودن شرایط صحیح آموزشی از نظر تئوری و عملی امکان جذب و اشتغال این فارغ‌التحصیلان را در سازمان‌های مذکور فراهم آورد. بدین معنی به وسیله یک آموزش هدف‌دار، ارتباط منطقی و صحیحی بین دانشگاه و سازمان‌ها و وزارتخانه‌های ذیربط ایجاد خواهد شد.

۳ - نتیجه‌گیری و پیشنهادات

نتایج:

- ضرورت هدایت آموزش جغرافیا در دانشگاه‌ها، در جهت رفع مشکلات و معضلات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور در راستای پر کردن خلاء ناشی از عدم به‌کارگیری این دانش با توجه به این نکته که کلیه مطالعات و پژوهش‌ها در بستر جغرافیایی انجام می‌گیرد.
- تهیه و ارائه طرحی در جهت تعیین حدود و قلمرو علم جغرافیا در زمینه‌های کاربردی با مشارکت و همفکری کلیه جغرافی‌دانان کشور و با بهره‌گیری از اصول آموزشی جغرافیا در کشورهای پیشرو در این امر و انطباق آن با نیازهای کشور در سطح وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و مشخص نمودن جایگاه عملی جغرافیا در بخش‌های فوق.
- تغییر در سرفصل دروس با شرکت متخصصین و صاحب‌نظران جغرافیا بطور مستمر همگام با تحولات علمی دنیا و نیازها و ضرورت‌های تخصصی کشور با حفظ علمیت جغرافیا.
- ارائه دروسی در هر دانشگاهی جهت شناسایی جغرافیای آن ناحیه به صورت تئوری و عملی با توجه به ضرورت شناخت علمی و عملی مناطق و نواحی مختلف جغرافیایی کشور.
- افزایش دروس پایه و ابزاری نظیر آمار و ریاضیات کمی، سنجش از دور، کامپیوتر، برنامه‌ریزی، کارتوگرافی و سیستم اطلاعات جغرافیایی (G.I.S) در مقاطع مختلف تحصیلی.
- توجه به نیاز سازمان‌ها و نهادهای موجود در جامعه با توجه به اهداف توسعه ملی و تربیت و پرورش دانش‌آموختگان جغرافیا در راستای این اهداف.
- بررسی نیاز جوامع و سکونتگاه‌های روستایی و شناخت کامل مسائل و مشکلات آنان به واسطه دانشجویان برنامه‌ریزی روستایی و ایجاد مقطع کارشناسی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی در جهت آماده

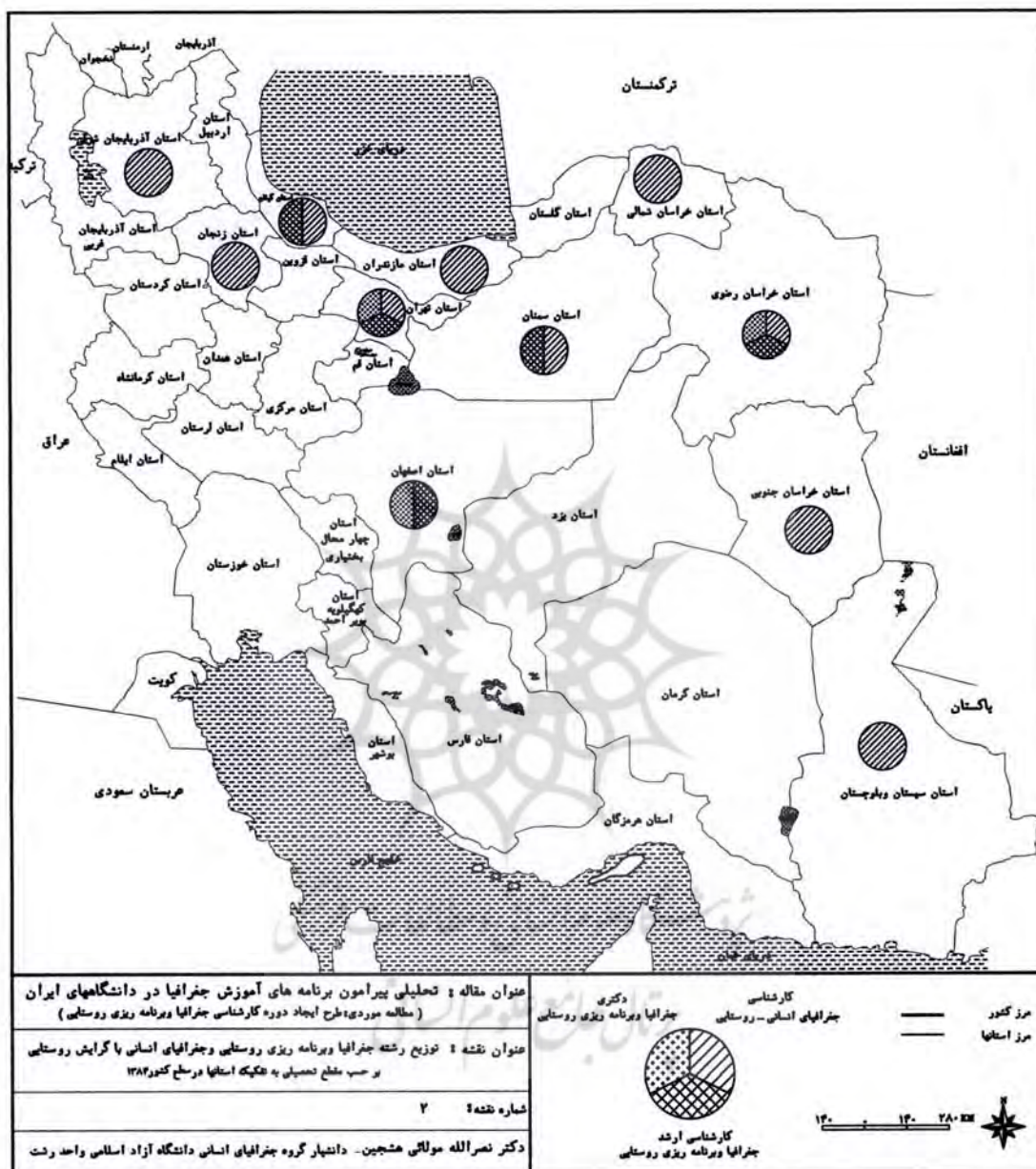
جدول ۴ - توزیع رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی و گرایش روستایی از رشته جغرافیای انسانی در مقاطع مختلف تحصیلی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ایران ایران - ۱۳۸۴

شرح	نام دانشگاه / واحد دانشگاهی	کارشناسی جغرافیای انسانی - روستایی	کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی	دکتری جغرافیا برنامه ریزی روستایی
دولتی	۱ دانشگاه تهران	۱	۱	۱
	۲ دانشگاه زابل	۱	-	-
	۳ دانشگاه زنجان	۱	-	-
	۴ دانشگاه سیستان و بلوچستان	۱	-	-
	۵ دانشگاه شهید بهشتی	۱	۱	۱
	۶ دانشگاه اصفهان	-	۱	۱
	۷ دانشگاه تربیت مدرس	-	۱	۱
	۸ دانشگاه تربیت معلم تهران	-	۱	-
	۹ دانشگاه فردوسی مشهد	۱	۱	۱
	۱۰ دانشگاه بیرجند	۱	-	-
جمع		۷	۶	۵
آزاد اسلامی	۱ استان آذربایجان شرقی - واحد اهر	۱	-	-
	۲ استان تهران - واحدهای تهران مرکزی، شهرری و علوم و تحقیقات	۲	۳	۱
	۳ استان های خراسان - واحد های گناباد، اسفراین و مشهد	۳	۱	-
	۴ استان سمنان - واحدهای سمنان و گرمسار	۲	۱	-
	۵ استان گیلان - واحد رشت	۱	۱	-
	۶ استان مازندران - واحدهای نور، نوشهر و چالوس	۲	-	-
	۷ استان مرکزی - واحد آشتیان	۱	-	-
جمع		۱۲	۶	۱
واحدهای پیام نور	۱ آذربایجان شرقی - مراکز بستان آباد و هشترود	۲	-	-
	۲ آذربایجان غربی - مراکز پیرانشهر، ماکو، مهاباد، میاندوآب، نقده	۵	-	-
	۳ اردبیل - مرکز مشکین شهر	۱	-	-
	۴ اصفهان - مراکز آران و بیدگل، خوانساز، فریدونشهر	۳	-	-
	۵ تهران - مراکز تهران	-	۱	-
	۶ خراسان رضوی - مراکز فردوس، فریمان - تایباد، فریمان - تربت جام، قوچان، گناباد، نیشابور	۶	۱	-
	۷ خراسان شمالی - مراکز بجنورد، اسفراین	۲	-	-
	۸ خوزستان - مراکز آبادان، اهواز، شوش	۳	-	-
	۹ چهارمحال بختیاری - مرکز بروجن	۱	-	-
	۱۰ زنجان - مراکز ابهر و قیدار	۲	-	-

دنباله جدول ۴ - توزیع رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی و گرایش روستایی از رشته جغرافیای انسانی در مقاطع مختلف تحصیلی در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی ایران - ۱۳۸۴

شرح	نام دانشگاه / واحد دانشگاهی	کارشناسی جغرافیای انسانی - روستایی	کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی	دکتری جغرافیا برنامه ریزی روستایی
واحدهای پیام نور	۱۱	سیستان و بلوچستان - مرکز زاهدان	۱	-
	۱۲	فارس - مراکز بوانات، فسا، فیروزآباد، لامرد	۴	-
	۱۳	کردستان - مراکز بیجار، سقز و سنندج	۳	-
	۱۴	کرمان - مراکز سیرجان و کرمان	۲	-
	۱۵	گلستان - مرکز گنبد کاووس	۱	-
	۱۶	گیلان - مراکز آستانه، رودسر	۲	-
	۱۷	لرستان - مراکز الشتر	۱	-
	۱۸	مازندران - مراکز تنکابن و ساری	۲	-
	۱۹	مرکزی - مرکز اراک	۱	-
	۲۰	هرمزگان - مرکز میناب	۱	-
	۲۱	همدان - مراکز اسدآباد، کبودرآهنگ، نهاوند	۳	-
	۲۲	یزد - مراکز اردکان، تفت، ابرکوه، رضوانشهر	۴	-
	جمع	-	۵۰	۲
جمع کل	-	۶۹	۱۴	۶

مأخذ - استخراج از دفترچه سازمان سنجش آموزش کشور و دانشگاه آزاد اسلامی - ۱۳۸۴

نقشه ۲

جدول ۵ - برنامه آموزشی دوره کارشناسی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی (دروس پایه) *

ردیف	نام درس	تعداد واحد	پیشنیاز
۰۱	فلسفه جغرافیا	۲	-
۰۲	اصول سنجش از دور	۲	-
۰۳	مبانی اقلیم شناسی (آب و هوا شناسی)	۲	-
۰۴	ریاضیات پایه (۱)	۲	-
۰۵	ریاضیات پایه (۲)	۲	۰۴
۰۶	روش‌های آماری در جغرافیا (۱)	۲	۰۴
۰۷	روش‌های آماری در جغرافیا (۲)	۲	۰۶
۰۸	مبانی جغرافیای روستایی	۲	-
۰۹	مبانی جغرافیای جمعیت	۲	-
۰۱۰	مبانی جغرافیای شهری	۲	-
۰۱۱	مبانی جغرافیای کوچ نشینی	۲	-
۰۱۲	نقشه برداری	۲	۰۴ و ۰۶
۰۱۳	کاربرد کامپیوتر در جغرافیا	۲	۰۶
۰۱۴	آشنایی با سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)	۲	۰۱۳
۰۱۵	مبانی ژئومورفولوژی	۲	-
۰۱۶	جغرافیای طبیعی ایران (۱)	۲	۰۱۵ و ۰۳
۰۱۷	جغرافیای طبیعی ایران (۲)	۲	۰۱۶
۰۱۸	تهیه و تفسیر نقشه‌های موضوعی در جغرافیا	۲	۰۱۰، ۰۹، ۰۸، ۰۱۵، ۰۳ و ۰۱۱
۰۱۹	نقشه خوانی	۲	-
۰۲۰	کارتوگرافی	۲	۰۱۹
۰۲۱	نقشه‌های توپوگرافی و هیدرولوژی روستایی	۲	۰۱۶ و ۰۳
۰۲۲	تفسیر و کاربرد عکسهای هوایی و ماهواره ای در جغرافیا	۲	۰۲۰، ۰۱۹ و ۰۲
۰۲۳	مبانی جامعه شناسی	۲	-
۰۲۴	جامعه شناسی روستایی و عشایری	۲	۰۲۳
۰۲۵	اصول و مبانی علم اقتصاد	۲	۰۴
۰۲۶	روش تحقیق در جغرافیا	۲	۰۶
۰۲۷	مبانی جغرافیای اقتصادی (کشاورزی، صنعت، حمل و نقل)	۲	۰۲۵
	جمع	۵۵	-

* برنامه آموزشی دروس عمومی، فرهنگ و معارف و عقاید اسلامی و آگاهی‌های عمومی برای رشته کارشناسی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی مطابق تمامی رشته های تحصیلی دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد پیوسته خواهد بود.

جدول ۶ - برنامه آموزشی دوره کارشناسی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی (دروس اصلی)

ردیف	نام درس	تعداد واحد	پیشنیاز
۰۰۱	تاریخ و فرهنگ روستانشینی (مبنای و ایران)	۲	-
۰۰۲	زبان تخصصی - جغرافیا به زبان خارجه (۱)	۲	-
۰۰۳	زبان تخصصی - جغرافیا به زبان خارجه (۲)	۲	۰۰۲
۰۰۴	زبان تخصصی - جغرافیا به زبان خارجه (۳)	۲	۰۰۳
۰۰۵	زبان تخصصی - جغرافیا به زبان خارجه (۴)	۲	۰۰۴
۰۰۶	تاریخ علم برنامه‌ریزی روستایی	۲	-
۰۰۷	اصول و روش‌های برنامه‌ریزی ناحیه ای	۲	-
۰۰۸	جغرافیای جمعیت ایران	۲	۰۰۹
۰۰۹	جغرافیای روستایی ایران	۲	۰۰۸
۰۰۱۰	روابط متقابل شهر و روستا با تاکید بر ایران	۲	۰۰۸ و ۰۱۰
۰۰۱۱	توریسم روستایی و عشایری (مبنای و ایران)	۲	-
۰۰۱۲	روش‌های مقدماتی تحلیل جمعیت	۲	۰۰۸
۰۰۱۳	جغرافیای اقتصادی ایران (کشاورزی، صنعت، حمل و نقل)	۲	۰۲۷
	جمع	۲۶	-

جدول ۷ - برنامه آموزشی دوره کارشناسی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی (دروس تخصصی) *

ردیف	نام درس	تعداد واحد
۰۰۰۱	مدیریت و سازمان اجرایی روستایی	۲
۰۰۰۲	توان‌های محیطی در برنامه‌ریزی روستایی	۲
۰۰۰۳	کارگاه برنامه‌ریزی روستایی (۱) - طرح هادی روستایی	۲
۰۰۰۴	کارگاه برنامه‌ریزی روستایی (۲) - ساماندهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی	۲
۰۰۰۵	اصول و روش‌های برنامه‌ریزی روستایی	۲
۰۰۰۶	برنامه ریزی روستایی در ایران	۲
۰۰۰۷	اقتصاد کوچ نشینان ایران	۲
۰۰۰۸	اقتصاد روستایی ایران	۲
۰۰۰۹	اصول و تکنیک‌های برنامه‌ریزی روستایی	۲
۰۰۰۱۰	حقوق و قوانین روستایی	۲
۰۰۰۱۱	مبنای و برنامه‌ریزی مسکن روستایی	۲
۰۰۰۱۲	کارگاه برنامه‌ریزی مسکن روستایی	۲
۰۰۰۱۳	حوادث طبیعی و سکونتگاه‌های روستایی	۲
۰۰۰۱۴	ارزشیابی طرح ها و برنامه‌های روستایی	۲
۰۰۰۱۵	درآمدی بر برنامه‌ریزی توسعه مناطق عشایری ایران	۲
۰۰۰۱۶	نوسازی و بهسازی روستاها	۲
۰۰۰۱۷	کارورزی	۲
	جمع	۳۴

* پس از گذراندن دروس پایه و اصلی دانشجو مجاز به انتخاب این دروس می‌باشد.

سازی نیروهای متخصص در این رشته که می‌توانند در اختیار سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با توسعه روستایی قرار گیرند.

پیشنهاد طرح ایجاد کارشناسی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی

با مطالعه گرایش‌های مختلف در رشته جغرافیا و در راستای تحقق اهداف این رشته با توجه به نیازهای جامعه، وجود بعضی از گرایش‌ها همچون جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی به دلایل زیر ضروری به نظر می‌رسد: - با توجه به توزیع حدود ۶۸۰۰۰ نقطه روستایی به وسعت ۱۶۴۸۰۰۰ کیلومتر مربع در کشور و برخورداری از تنوع این سکونتگاه‌ها به تبعیت از تنوع جغرافیایی کشور از نظر وضعیت جغرافیایی، کالبدی - فضایی، شناخت و آگاهی کامل از وضعیت این نقاط را ضروری می‌سازد.

- عملکرد، سیاست‌ها و خط مشی‌های اجرا شده در طی چند دهه اخیر که منجر به افزایش شکاف بین شهرها و روستاها و عشایر گردیده و توسعه نیافتگی آن‌ها را به عنوان نقاط پیرامون به ارمغان آورده است ضرورت توجه به برنامه‌ریزی تخصصی را جهت ارائه روش‌هایی برای کاهش اختلاف و ایجاد تعادل بین سکونتگاه‌ها طی یک دوره زمانی میان مدت خاطر نشان می‌سازد.

- به دلیل دایر بودن این رشته در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری و ضرورت حرکت سیستماتیک دانش آموختگان از بدو ورود به دانشگاه و نیز بهره‌گیری از دانش آموختگان روستایی و روستاییان دانش‌آموخته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی در تحقق اهداف توسعه روستایی در راستای توسعه پایدار کشور، ایجاد این رشته را در مقطع کارشناسی ضروری می‌نماید.

- اگر چه در وضعیت موجود در قالب، گرایش از رشته جغرافیایی انسانی این رشته در مقطع کارشناسی در دانشگاه‌های دولتی، آزاد اسلامی و پیام نور بر حسب استان‌های مختلف کشور به شرح زیر دایر است. (جدول ۴ و نقشه ۲).

- با توجه به جدول ۴ و بررسی واحدهای تخصصی دروس گرایش جغرافیایی روستایی به نظر می‌رسد تعداد ۸ واحد درسی در مقطع کارشناسی جغرافیای انسانی با گرایش روستایی به خوبی پاسخگوی نیاز کارشناسی کشور در ارتباط با دخالت و حضور فعال آنان در برنامه‌ریزی توسعه روستایی نبوده و باید مقطع کارشناسی ارشد را نیز دنبال نمایند. برای بهبود کیفیت کارشناسی جغرافیای روستایی و توانمندسازی دانش‌آموختگان این گرایش در مقطع کارشناسی تغییرات در سر فصل این گرایش و ایجاد رشته جدید جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی با توجه به تجربیات نگارنده با ذکر این مطلب که لازم است در سرفصل دوره کارشناسی ارشد و دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی نیز تجدیدنظر جدی صورت پذیرد. جداول شماره ۵، ۶ و ۷ سرفصل دروس پیشنهادی کارشناسی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی را در قالب دروس آگاهی‌های عمومی، پایه، اصلی و تخصصی نشان می‌دهد.

- ارائه درس کارآموزی در جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی در مقاطع مختلف تحصیلی به ارزش حداقل ۲ واحد برای آشنایی عملی دانشجویان این رشته با طرح‌های فیزیکی روستاها در سال آخر دوره آموزشی از طریق معرفی به بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و وزارت جهاد کشاورزی و نیز لحاظ کردن پروژه‌های در حال اجراء در روستاهای کشور در قالب کارگاه‌های برنامه‌ریزی روستایی می‌توان در جهت بهینه‌سازی برنامه‌های توسعه پایدار کشور در راستای پاسخگویی به نیازهای جامعه روستایی گام برداشت. (مولائی هاشم‌جین، نصرالله، ۱۳۸۱، ۶۲ - ۶۱).

۴ - تشکر و قدردانی

از خانم‌ها سیده مرضیه رودباری به خاطر همکاری در تهیه برخی از آمارها و اطلاعات مورد نیاز و کبری زاهد دافچاهی برای ترسیم نقشه‌های کامپیوتری قدردانی می‌نمایم.

منابع:

- ۱- جانسون، رونالد، ۱۳۷۹، مسأله جا و مکان جغرافیایی، ترجمه جلال تبریزی، انتشارات وزارت امور خارجه.
- ۲- دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۴، راهنمای آزمون ورودی دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته (سال ۱۳۸۴)، چاپ کیهان، تهران.
- ۳- دانشگاه آزاد اسلامی - ۱۳۸۴ - راهنمای آزمون سراسری رشته‌های غیر پزشکی.
- ۴- راولینگ، النور، ام، ۱۳۷۸، جغرافیا در قرن بیست و یکم، ترجمه حسن لاهوتی، انتشارات آستان قدس رضوی.
- ۵- رهنمایی، محمد تقی، ۱۳۶۴، آموزش جغرافیا و چگونگی بازسازی سیستمی آن در دانشگاه‌ها، رشد آموزش جغرافیا ۴.
- ۶- رهنمایی، محمد تقی، ۱۳۸۳، توزیع بهینه دانشگاه‌ها و مراکز علمی با نگاهی به جغرافیای فرهنگ در ایران، دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی، وزارت علوم و تحقیقات و فناوری.
- ۷- زاهدی، مجید، ۱۳۷۵، آموزش جغرافیا در مدارس استان آذربایجان شرقی قسمت اول و دوم شماره ۴۰ و ۴۱ وزارت آموزش و پرورش مجله رشد آموزشی جغرافیا.
- ۸- سازمان سنجش آموزش کشور، ۱۳۸۴، راهنمای انتخاب رشته‌های تحصیلی برای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ۱۳۸۴ (دفترچه شماره ۲).
- ۹- سازمان سنجش آموزش کشور، ۱۳۸۴، راهنمای انتخاب رشته‌های تحصیلی آزمون ورودی تحصیلات تکمیلی (دوره‌های کارشناسی ارشد ناپیوسته داخل) ۱۳۸۴، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- ۱۰- سازمان سنجش آموزش کشور، ۱۳۸۴، راهنمای انتخاب رشته (سامان رشته، CD نرم افزاری).
- ۱۱- ستاد انقلاب فرهنگی، ۱۳۶۱، برنامه تجدید نظر شده بر اساس آیین نامه جدید، جغرافیای انسانی، اقتصادی، برنامه دوره انتقالی و کارشناسی آزاد، جلد ۹، گروه برنامه‌ریزی علوم انسانی، کمیته برنامه‌ریزی جغرافیا.
- ۱۲- شکویی، حسین، ۱۳۶۴، ضرورت تغییر برنامه‌های جغرافیا در دانشگاه‌ها، طرح پیشنهادی، مجله رشد آموزش جغرافیا، شماره ۲، تابستان.
- ۱۳- شکویی، حسین، ۱۳۷۴، جغرافیای کاربردی و مکاتب جغرافیایی، موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد.
- ۱۴- شکویی، حسین، ۱۳۷۵، اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا (جلد اول)، سازمان جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، تهران.
- ۱۵- شکویی، حسین، ۱۳۸۲، فلسفه‌های محیطی و مکتب‌های جغرافیایی (جلد ۲)، سازمان جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، تهران.
- ۱۶- علیجانی، بهلول، ۱۳۶۵، برنامه‌ریزی درسی جغرافیا در مدارس ایران، مجله رشد آموزش جغرافیا، شماره ۵، وزارت آموزش و پرورش.
- ۱۷- فنی، زهره، ۱۳۸۱، مقدمه‌ای بر تاریخ علم جغرافیا، انتشارات امیر کبیر، تهران.
- ۱۸- گنجی، محمدحسن، ۱۳۸۰، جغرافیا در ایران از دارالفنون تا انقلاب اسلامی، انتشارات موسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، چاپ دوم، تهران.
- ۱۹- مشیری، سید رحیم و بیژن رحمانی، ۱۳۸۴، درآمدی بر منابع و مآخذ جغرافیای ایران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت)، تهران.
- ۲۰- مولائی هاشجین، نصرالله، ۱۳۸۱، تحلیلی پیرامون کاربرد جغرافیا در برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی سکونتگاه‌های روستایی در ایران، فصلنامه فضای جغرافیایی، سال دوم، شماره ۶، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر.
- ۲۱- مولائی هاشجین، نصرالله، ۱۳۸۲، بررسی نگرش دانش آموزان به جغرافیا در مدارس شهرستان رشت، مجله فضای جغرافیایی، سال سوم شماره ۹، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر.
- ۲۲- مولائی هاشجین نصرالله، ۱۳۷۲، تحلیلی پیرامون برنامه‌های آموزش جغرافیا در دانشگاه‌ها و روش‌های بهینه جهت برآورد نمودن نیازهای کشور، اولین سمینار بررسی مسائل جغرافیایی در ایران، دانشگاه تربیت معلم تهران.
- ۲۳- میر حیدر، دره، ۱۳۶۴، لزوم آموزش جغرافیای سیاسی در مدارس، مجله رشد آموزش جغرافیا، شماره ۴، وزارت آموزش و پرورش.
- ۲۴- هنری، مرتضی، ۱۳۶۴، هدف‌ها و ارزش‌های آموزش جغرافیا، مجله رشد آموزش جغرافیا، شماره ۱، بهار ۶۴، نشریه گروه جغرافیا، وزارت آموزش و پرورش.